

KRZYSZTOF NOWAKOWSKI

**CECHY PSYCHOPATYCZNE,
SAMOOCENA I IMPULSYWNOŚĆ
A TYPY AGRESJI U NIELETNICH**

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE

KRAKÓW 2021

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2021

Recenzenci

Prof. dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska

Prof. dr hab. Barbara Pilecka

Publikacja dofinansowana z dotacji na utrzymanie potencjału badawczego przez Akademię Ignatianum w Krakowie przyznanej przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2020

Redakcja: Anna Grochowska-Piróg

Projekt okładki i stron tytułowych: PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Ilustracje na okładce: Kira Hoffmann (góra), Dmitriy Gutarev (dół), pixabay.com

Opracowanie typograficzne i łamanie: Jacek Zaryczny

ISBN 978-83-7614-509-9

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM

tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

<i>Wprowadzenie</i>	7
ROZDZIAŁ 1	
<i>Współczesne koncepcje psychopatii</i>	9
1.1. Główne modele i koncepcje osobowości psychopatycznej	9
1.2. Typy psychopatii: pierwotna/wtórna, kryminalna/subkryminalna	24
ROZDZIAŁ 2	
<i>Psychopatia w ujęciu rozwojowym</i>	31
2.1. Diagnoza wczesnych predyktorów psychopatii z perspektywy współczesnej psychopatologii	31
2.2. Psychopatia nieletnich – główne koncepcje, metody pomiaru i kierunki badań	38
2.3. Cechy psychopatii jako czynnik ryzyka wystąpienia zachowań agresywnych u młodzieży	48
ROZDZIAŁ 3	
<i>Opis metodologiczny badań własnych nad agresją nieletnich chłopców w kontekście nasilenia cech psychopatycznych, poziomu samooceny i impulsywności</i>	59
3.1. Przedmiot i cele badań	59
3.2. Problemy i hipotezy badawcze	62
3.3. Zmienne i narzędzia badawcze	67
3.3.1. Triarchiczna Miara Psychopatii (TriPM-41)	68
3.3.2. Wielowymiarowy Kwestionariusz Samooceny (MSEI)	68
3.3.3. Kwestionariusz Impulsywności (IVE)	70
3.3.4. Kwestionariusz Agresywności Młodzieży – Reaktywność Emocjonalna (KAM-RE 2)	70
3.4. Osoby badane	71
3.5. Procedura badawcza	72
3.6. Analiza statystyczna	72
ROZDZIAŁ 4	
<i>Prezentacja wyników badań</i>	73
4.1. Statystyki opisowe i interkorelacje w zakresie badanych zmiennych	73
4.2. Weryfikacja problemów i hipotez badawczych	77
ROZDZIAŁ 5	
<i>Analiza i dyskusja otrzymanych wyników</i>	87
5.1. Analiza w zakresie głównych problemów badawczych	87
5.2. Ograniczenia badań własnych i kierunki przyszłych badań w analizowanym obszarze	97

<i>Podsumowanie i wnioski</i>	101
<i>Bibliografia</i>	103
<i>Spis wykresów, rysunków i tabel</i>	129
<i>Indeks osobowy</i>	131
<i>Summary</i>	137

WPROWADZENIE

Problematyka wczesnych symptomów psychopatii stanowi ważny obszar współczesnych poszukiwań badawczych dotyczących tego zaburzenia osobowości. Badania nad cechami psychopatycznymi występującymi u dzieci i młodzieży umożliwiają zarówno założenia psychopatologii rozwojowej, trójczynnikiowe modele psychopatii, jak i opracowanie adekwatnych dla tych grup wiekowych narzędzi pomiarowych. Jednocześnie wielu klinicystów i badaczy podkreśla, że używanie pojęcia „psychopatia” w odniesieniu nie tylko do osób dorosłych niesie ze sobą pewne kontrowersje, wątpliwości i ograniczenia. Niezależnie od dylematów związanych z diagnozą wczesnej psychopatii, sam konstrukt uznawany jest za użyteczny w kontekście wyjaśniania skłonności do stosowania przemocy oraz podejmowania zachowań agresywnych przez adolescentów.

Celem niniejszej pracy jest przeanalizowanie relacji zachodzącej pomiędzy nasileniem cech psychopatycznych a różnymi formami agresji u nieletnich, z uwzględnieniem roli, jaką w tej relacji mogą odgrywać poziom samooceny oraz impulsywność. W projekcie wykorzystano triarchiczną koncepcję psychopatii, zgodnie z którą strukturę zaburzenia ujmuje się jako konfigurację zuchwałości, bezduszości i rozhamowania. Zastosowany model wpisuje się w dominującą perspektywę badań nad osobowością psychopatyczną w ujęciu rozwojowym, wyróżniającą trzy podstawowe rodzaje symptomów uznawanych za prekursory zaburzenia w okresie dzieciństwa i adolescencji. Koncepcja triarchiczna pozwoliła na badanie związków psychopatii z pozostałymi zmiennymi w sposób złożony i wielowymiarowy.

Badaniami objęto sześćdziesięcioosobową grupę nieletnich chłopców z młodzieżowych ośrodków wychowawczych¹. Pomiaru dokonano przy użyciu metod typu *self-report*: Triarchicznej Miary Psychopatii TriPM (w wersji TriPM-41), Kwestionariusza Agresywności Młodzieży Reaktywność Emocjonalna KAM RE 2, Wielowymiarowego Kwestionariusza Samooceny MSEI oraz Kwestionariusza Impulsywności IVE.

¹ Badania prezentowane w niniejszej pracy zostały przeprowadzone na terenie MOW przez uczestników seminarium magisterskiego „Sądowe, penitencjarne i kliniczne aspekty psychologii”: Emilię Firek, Urszulę Gizińską, Katarzynę Wróbel, Karolinę Głowa, Magdalenę Kulak i Wojciecha Bylinę, którym składam podziękowania za współpracę.

Uzyskane wyniki potwierdzają pogląd o istnieniu związków między symptomami psychopatii a zróżnicowaniem przejawów agresji wśród młodzieży naruszającej normy prawne. Wykazano również, że poziom samooceny badanych zależy od nasilenia dwóch z trzech komponentów psychopatii – zuchwałości i rozhamowania. Zuchwałość okazała się predyktorem dla wysokiej samooceny, podczas gdy rozhamowanie związane było z obniżonymi wskaźnikami w tym zakresie. Podjęte badania dostarczyły danych przemawiających za zasadnością traktowania psychopatii jako ważnego, osobowościowego korelatu agresji (i pośrednio: czynnika ryzyka przemocy), a także dowodów na heterogeniczność samego wzorca cech psychopatycznych u nastolatków.

Niniejsza praca zawiera sześć rozdziałów. W rozdziale pierwszym dokonano przeglądu najważniejszych współczesnych modeli teoretycznych osobowości psychopatycznej oraz przybliżono problematykę subtypów psychopatii. Rozdział drugi dotyczy zagadnień związanych ze specyfiką psychopatii w okresie adolescencji. W ramach tego rozdziału omówiono kwestie związane z etiologią, diagnozą i pomiarem cech zaburzenia, a także zaprezentowano badania nad psychopatią i agresją w tej grupie wiekowej. Metodologia podjętych badań została opisana w rozdziale trzecim. W rozdziale czwartym przedstawiono uzyskane wyniki z podziałem na poszczególne problemy badawcze. Rozdział piąty zawiera interpretację danych wraz ze wskazaniem ograniczeń badań własnych, jak i sugerowanymi kierunkami dla przyszłych poszukiwań badawczych w analizowanym obszarze. Podsumowanie oraz wnioski końcowe znajdują się w zakończeniu pracy.